

Θέσεις Γενικού Συμβουλίου Βιβλιοθηκών για το Δημόσιο Δανεισμό

Μαρούσι,

Ιούνιος 2018

Το Γενικό Συμβούλιο Βιβλιοθηκών (ΓΣΒ) είναι εισηγητικό/γνωμοδοτικό όργανο στο Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων για θέματα Δημοσίων Βιβλιοθηκών (ΔΒ) σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3149/2003. Το ΓΣΒ, προκειμένου να μελετήσει ζητήματα που προκύπτουν από τη δυνατότητα των ΔΒ να επιτρέπουν στα μέλη τους να χρησιμοποιούν τα έργα που έχουν στις συλλογές τους, συμβουλευτικά επί τόπου ή εκτός των εγκαταστάσεών τους, για περιορισμένο χρονικό διάστημα και χωρίς άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό όφελος, συνέστησε Ομάδα Εργασίας (ΟΕ) ειδικών εμπειρογνομώνων για το Δημόσιο Δανεισμό.

Είναι παγκοσμίως αποδεκτό ότι οι βιβλιοθήκες αποτελούν τους θεματοφύλακες κάθε μορφής έκφρασης της ανθρώπινης διάνοησης. Αναγνωρίζονται ως οι οργανισμοί που συγκεντρώνουν, διαχειρίζονται και διατηρούν στο διηνεκές την πολιτιστική κληρονομιά των εθνών, παρέχοντας δυνατότητες πρόσβασης χωρίς περιορισμούς και διακρίσεις, υπηρετώντας το δημόσιο συμφέρον και υποστηρίζοντας την ανάπτυξη της παιδείας και του πολιτισμού. Σε ό,τι αφορά τις ΔΒ πρόκειται για ιδρύματα ανοιχτά στο κοινό που παρέχουν δωρεάν τις υπηρεσίες τους και δεν αποσκοπούν σε κανένα οικονομικό όφελος.

Σύμφωνα με το Άρθρο 5 παρ. 6 Ν.3149/2003 ο σκοπός των Δημοσίων Βιβλιοθηκών είναι «*μορφωτικός, εκπαιδευτικός, πολιτιστικός και πληροφοριακός*». Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας των ΔΒ (ΦΕΚ 1173, τ. Β, 20/8/2003):

«Η Βιβλιοθήκη προωθεί χωρίς πολιτικές, θρησκευτικές, φυλετικές ή άλλες διακρίσεις της γνώση, την πληροφορία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Για την επίτευξη των στόχων της η βιβλιοθήκη, μεταξύ άλλων:

- λειτουργεί ως τοπικό κέντρο πληροφόρησης, που εξασφαλίζει στους χρήστες της πρόσβαση σε κάθε είδους γνώση και πληροφορία.*
- ενισχύει την αναγνωσιμότητα και κάθε είδους σχετική μορφωτική και πολιτιστική δραστηριότητα*
- παρέχει ειδικές υπηρεσίες και Υλικό σε όσους χρήστες δεν μπορούν, για οποιονδήποτε λόγο, να χρησιμοποιήσουν τις συνήθεις υπηρεσίες και το υπάρχον Υλικό της Βιβλιοθήκης όπως: ξενόγλωσσες μειονότητες, άτομα με ειδικές ανάγκες ή άτομα που βρίσκονται σε νοσοκομεία, φυλακές κλπ.*
- ενεργεί προς κάθε κατεύθυνση για την εκπλήρωση της αποστολής της.*

Η εφαρμογή των σκοπών αυτών, οι οποίοι συνάδουν με τη διακήρυξη της Unesco για τις Βιβλιοθήκες συνιστούν τον κεντρικό άξονα πάνω στον οποίο στηρίζεται ο Κανονισμός Λειτουργίας των Βιβλιοθηκών και δημιουργούν το ενιαίο πλαίσιο λειτουργίας τους.»

Οι βιβλιοθήκες προκειμένου να εκπληρώσουν την αποστολή και τους στόχους τους παρέχουν δωρεάν υπηρεσίες και δίνουν τη δυνατότητα στους χρήστες τους να χρησιμοποιήσουν τα έργα που έχουν στις συλλογές τους. Η χρήση των έργων αυτών διέπεται από τη νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας η οποία απονέμει στους δημιουργούς και στους κατόχους πνευματικών δικαιωμάτων το αποκλειστικό δικαίωμα να αποφασίζουν για τη χρήση των έργων τους. Παράλληλα, το έργο, η αποστολή και ο ρόλος που διαδραματίζουν υποστηρίζεται από τη νομοθεσία, σε διεθνές σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, είτε με εξειδικευμένες νομοθεσίες περί βιβλιοθηκών, είτε μέσω της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, είτε μέσω του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας και της δυνατότητας εξαιρέσεων ή παρεκκλίσεων από το αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού.

Μία εκ των βασικότερων υπηρεσιών των βιβλιοθηκών, άρρηκτα συνδεδεμένη με το έργο και την αποστολή τους, είναι ο Δημόσιος Δανεισμός των έργων της διανοήσης και του πολιτισμού που φυλάσσονται στις συλλογές τους. Ο Δημόσιος Δανεισμός είναι ζωτικής σημασίας για την πρόοδο της κοινωνίας, καθώς προάγει την πνευματική καλλιέργεια, ενθαρρύνει την ανάπτυξη και διάδοση της συγγραφικής δραστηριότητας και αποτελεί έκφανση του δικαιώματος των πολιτών στην πληροφόρηση. Ο Δημόσιος Δανεισμός κάθε

προστατευόμενου έργου από την πνευματική ιδιοκτησία αποτελεί εξουσία του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού, ο οποίος έχει το δικαίωμα να επιτρέψει ή να απαγορεύσει στις βιβλιοθήκες τη δυνατότητα δανεισμού και να λαμβάνει αμοιβή για την εν λόγω χρήση.

Ειδικότερα, το Δικαίωμα Δημόσιου Δανεισμού (Public Lending Right, PLR) είναι το δικαίωμα των δημιουργών να λαμβάνουν αμοιβή για τη δημόσια δωρεάν χρήση των έργων τους στις βιβλιοθήκες. Ο όρος βρίσκει εφαρμογή υπό δύο ξεχωριστές έννοιες.

- Υπό την ακριβή νομική έννοιά του και σύμφωνα με το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας πρόκειται για ένα αποκλειστικό δικαίωμα το οποίο δίνει στο δημιουργό το δικαίωμα να εγκρίνει ή να απαγορεύει το Δημόσιο Δανεισμό ενός προστατευμένου έργου.
- Ως Δικαίωμα Δημόσιου Δανεισμού, περιγράφεται επίσης το δικαίωμα αμοιβής "remuneration right," δηλαδή το δικαίωμα ενός δημιουργού (όχι απαραίτητως του κατόχου πνευματικών δικαιωμάτων) να λαμβάνει χρηματική αποζημίωση για το Δημόσιο Δανεισμό του έργου του.

Διευκρινίζεται ότι η ανάγνωση βιβλίων και εντύπων εντός της βιβλιοθήκης, καθώς επίσης ο διαδανεισμός βιβλίων ή εντύπων, συμπεριλαμβανομένων και διδακτορικών διατριβών ή διπλωματικών εργασιών, μεταξύ βιβλιοθηκών για συμβουλευτική επί τόπου χρήση από τους αναγνώστες δεν εμπίπτει στην έννοια του Δημόσιου Δανεισμού.

Ο Δημόσιος Δανεισμός στηρίζει την αποστολή των βιβλιοθηκών, ενθαρρύνει την ανάπτυξη και διάδοση της συγγραφικής δραστηριότητας, ενώ παράλληλα κάθε Δημόσιος Δανεισμός προϋποθέτει την προηγούμενη άδεια του δημιουργού ή κατόχου πνευματικού δικαιώματος. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία στην Ελλάδα (Άρθρο 3 παρ. 1 περ. ε' Ν. 2121/1993) το Δικαίωμα Δημόσιου Δανεισμού εξακολουθεί και αποτελεί απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα του δημιουργού, επομένως κάθε δημόσιος δανεισμός προϋποθέτει την προηγούμενη άδεια του δημιουργού. Ωστόσο, η πρόβλεψη έκδοσης Προεδρικού Διατάγματος με το Άρθρο 54 παρ. 3 β' του Ν. 4481/2017, οδηγεί στη σκέψη ότι ο Έλληνας νομοθέτης επέλεξε σιωπηρά την επιτρεπόμενη από το Άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας 2006/115/EK παρέκκλιση από το αποκλειστικό δικαίωμα. Συνεπώς, για τη διασφάλιση της νομιμότητας της υπηρεσίας δανεισμού των ΔΒ θα πρέπει να καθοριστούν οι όροι και προϋποθέσεις είσπραξης της αμοιβής αυτής με σκοπό να εξασφαλίζονται τα δικαιώματα

των δημιουργών και παράλληλα να εξυπηρετείται η αποστολή των βιβλιοθηκών στη διάδοση της συγγραφικής δραστηριότητας και την προαγωγή του πολιτισμού.

Στις ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες προβλέπεται Δικαίωμα Δανεισμού, υπόχρεος καταβολής είναι στη συντριπτική πλειονότητα το Δημόσιο, με διάφορες μορφές, ενώ ο υπολογισμός του δικαιώματος προκύπτει από τη συχνότητα δανεισμού των έργων του δημιουργού ή εναλλακτικά ανά αντίτυπο έργου που τηρείται σε βιβλιοθήκες.

Η αποδοτικότητα των υπηρεσιών του δανεισμού των ΔΒ στη χώρα μας, αλλά και εν γένει η αποτελεσματικότητα στη διάχυση των υπηρεσιών τους στις τοπικές κοινωνίες, υστερούν σημαντικά των αντίστοιχων ευρωπαϊκών βιβλιοθηκών. Το γεγονός αυτό συσχετίζεται άμεσα με τα μεγέθη των συλλογών τους και την πολύ μεγάλη έλλειψη, έως ανυπαρξία στο 15% αυτών, μόνιμου εξειδικευμένου προσωπικού, καθώς επίσης τους μικρούς προϋπολογισμούς, ειδικότερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω, τόσο οι συλλογές όσο και η στελέχωση των δημοσίων βιβλιοθηκών των ευρωπαϊκών κρατών με αντίστοιχα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά είναι σαφώς επαρκέστερα.

Το ΓΣΒ, λαμβάνοντας υπ' όψιν του τη μελέτη των εμπειρογνομώνων της ΟΕ, θεωρεί ότι οποιαδήποτε εναρμόνιση του πλαισίου λειτουργίας των ΔΒ με το Δικαίωμα Δημόσιου Δανεισμού θα πρέπει να διέπεται από τις παρακάτω αρχές, εφόσον διασφαλίζει πρωτίτως το δικαίωμα της δωρεάν πρόσβασης των πολιτών στην πληροφορία και τη γνώση, μέσω της βιώσιμης και αποτελεσματικής λειτουργίας των ΔΒ.

Είναι θεμιτό, σε περίπτωση προσδιορισμού εύλογης αμοιβής για το Δικαίωμα του Δημόσιου Δανεισμού στη χώρα μας να συνεκτιμηθούν κατά τη διαμόρφωσή της οι ειδικές συνθήκες λειτουργίας των ΔΒ, οι σχετικά μικρές δανειστικές συλλογές και το μικρό εύρος του Δημόσιου Δανεισμού, διαφοροποιώντας την έτσι σημαντικά από τις αντίστοιχες αμοιβές των άλλων ευρωπαϊκών κρατών. Είναι σημαντικό να διασφαλιστεί ότι οποιαδήποτε επιβάρυνση στο κόστος λειτουργίας των ΔΒ δεν θα έχει καμία αρνητική επίπτωση στην πρόσβαση των συλλογών τους και εν γένει στην επίτευξη του σκοπού τους.

Λόγω των μεγεθών των ΔΒ της χώρας μας, των σχετικά περιορισμένων δανειστικών συλλογών τους, του μικρού εύρους του Δημόσιου Δανεισμού που πραγματοποιούν και των περιορισμένων δαπανών τους για προσκτήσεις τεκμηρίων, καθώς και της παρούσας αρνητικής οικονομικής συγκυρίας, η μέθοδος υπολογισμού του Δικαιώματος Δημόσιου Δανεισμού θα πρέπει να συνδυάζει τον αριθμό των δανεισμών και με άλλες παραμέτρους,

όπως τον αριθμό των ΔΒ, το μέγεθος όλων των συλλογών, τους προϋπολογισμούς τους και το Εθνικό Ακαθάριστο Προϊόν. Μια τέτοια ενδεικτική μεθοδολογία για την προσέγγιση του Δικαιώματος του Δημόσιου Δανεισμού συζητήθηκε σε συνάντηση του IFRRO PLR Forum¹ το Μάιο του 2016. Επιπροσθέτως, ανεξάρτητα από τον τρόπο υπολογισμού του, το Δικαίωμα Δημόσιου Δανεισμού θα πρέπει να οριοθετείται ως ποσοστό του προϋπολογισμού των βιβλιοθηκών, όπως ήδη εφαρμόζεται σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη και να προσεγγίζει τα αντίστοιχα ποσοστά αυτών των κρατών.

Είναι εύλογο ότι, για να είναι δυνατή η μέτρηση της αποδοτικότητας των υπηρεσιών των ΔΒ και κατ' επέκταση των μεγεθών που απαιτεί ένα σύστημα υπολογισμού Δικαιώματος Δημόσιου Δανεισμού, οι ΔΒ θα πρέπει να διαθέτουν τις απαιτούμενες υποδομές και το λογισμικό αυτοματισμού των υπηρεσιών τους, το οποίο θα πρέπει να λειτουργεί αξιόπιστα και αδιάλειπτα.

Με δεδομένη την υποδομή και στελέχωση των ΔΒ, η όποια ενδεχόμενη υποχρέωση για την καταβολή του Δικαιώματος Δημόσιου Δανεισμού θα πρέπει να εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της γενικής πολιτιστικής πολιτικής της ελληνικής πολιτείας και -σε καμιά περίπτωση- να μη θεωρείται συστατικό του προϋπολογισμού των ΔΒ, οι οποίες διασφαλίζουν το δικαίωμα της δωρεάν πρόσβασης των πολιτών στην πληροφορία και στη γνώση.

¹ <https://www.ifrro.org/content/public-lending-right>